

- HAHNSSON, J. A. ym. 1899: Svenskt-Finskt Lexikon. Ruotsalais-Suomalainen Sanakirja. Utarbetadt av (toimittaneet) J. A. Hahnsson, A. H. Kallio, H. Paasonen ja K. Cannelin. SKST 93. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. Neljäs, korjattu ja lisätty painos. Otava, Helsinki.
- JÄNNES, ARVI 1887: Ruotsalais-suomalainen sanakirja. Svensk-finsk ordbok. Werner Söderström, Porvoo.
- Oxford Dictionary: A new English dictionary on historical principles. 1–20. Second edition. Clarendon Press, Oxford 1989.
- RAPOLA, MARTTI 1960: Sanojemme ensiesiintymiä Agricolasta Yrjö Koski-
seen. Valikoima. Tietolipas 22. SKS, Helsinki.
- SWAN, C. G. – GRANSTRÖM, HANNA 1904: Englantilais-Suomalainen Sanakirja. SKST 107. SKS, Helsinki.
- Trésor de la langue française: Dictionnaire de la langue du XIXe et XXe siècle (1789–1960). 1–16. Éditions du Centre National de la Recherche Scientifique ja vuodesta 1985 Gallimard, Paris 1971–92.
- WARTBURG, WALTHER VON: Französisches etymologisches Wörterbuch. 1–25. Kustantajana mm. Fritz Klopp Verlag, Teubner, Helbing & Lichtenhahn ja Zbinden Druck und Verlag; painopaikkoina mm. Bonn, Leipzig, Basel ja Bäle, 1928–96.

TIKAPUUT SUOMEEN

Heikki Kangasniemi *Suomen kielen tikapuut. Kielioppi- ja harjoituskirja. Alkeistaso 1.* 126 s. ISBN 951-44-4378-0. *Alkeistaso 2.* 122 s. ISBN 951-44-4379-9. *Jatkotaso 1.* 99 s. ISBN 951-44-4380-2. *Jatkotaso 2.* 95 s. ISBN 951-44-4381-0. Tampereen yliopiston kielikeskus, Tampere 1998.

Suomen kielen tikapuut -oppimateriaalisarja on tekijänsä Heikki Kangasniemen mukaan syntynyt »vuosien saatossa oman opetustyön tarpeisiin». Se keskittyy pelkästään kielioppiin, eikä teoksen tarkoituksena ole, monista edeltäjistään poiketen, yrittää johdattaa oppijaa kielitaidon kaikkiin osa-alueisiin. Kirjasarjan kunnioitettava tavoitteena on esitellä oppijalle koko suomen kielen perusrakenne. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kieli näin irrotettaisiin käyttöyhteyksistään, vaan esimerkkien ja runsaiden harjoitusten tarkoituksena on muistuttaa oppijaa siitä, että rakenteiden avulla ilmaistaan asioita.

Teoksen esipuheessa ei valitettavasti

kerrota tarkemmin, keille oppikirja on suunnattu tai miten sitä tulisi käyttää opetuksessa. Oppimateriaalin on julkaissut Tampereen yliopiston kielikeskus, ja myös sisällön puolesta vaikuttaa siltä, että materiaali on suunniteltu pelkästään yliopistopiskelijoille ja erityisesti kielten ja kieliopin opiskeluun totuneille. Lukija johdattelaan syvälle suomen rakenteisiin, ja tie kieliopin hallintaan käy sääntöjen ja kielioppitermien kautta. Nämä on tosin alkeista lähtien puettu melko vaikeaan sanalliseen asuun, eikä vierasperäisiä termejäkään kaihdeta. Sääntöjen ymmärtäminen on varmasti hankalaa oppijalle, jolla ei ole vielä hallussaan keinoja käsitellä tällaisia »oi-
▷

kean suomen» lauseita. Oppijalle kirjasarja voi siis ajoittain olla liiankin vaativa, mutta sitä paremmin se soveltuisi vaikkapa aloittelevan suomenopettajan käsikirjaksi!

Suomen kielen perusrakenne esitellään teoksessa hyvin kattavasti ja perusteellisesti. On ilahduttavaa, että mukaan on omiksi luvuikseen otettu asioita, joita ei aina oppikirjoissa opeteta eksplisiittisesti. Prepositioille ja postpositioille on omistettu oma kappale, samoin kiteytyneille verbiliitoille. Oppimateriaalin perusteellisuus käy ilmi myös siitä, että jopa oikeinkirjoitusseikkoihin, kuten sanojen tavuttamiseen ja lukusanojen päätteiden merkitsemiseen, kiinnitetään huomiota. Erityisen ansiokkaasti on käsitelty myös pronomineja, verbejä (intransitiivi- ja transitiiiverbit, modaaliverbit) sekä liitepartikkeleita.

Asioiden käsittelyjärjestyksen suhteen Suomen kielen tikapuut eroaa jonkin verran muista oppikirjoista. Käsittelyjärjestys heijastelee luonnollisesti kunkin opettajan tai oppimateriaalin laatijan opetuskokemuksia ja käsityksiä kielestä. Tietyt kielioppiasiat — vaikkapa astevaihtelu tai kolmas infinitiivi — esitellään tässä oppimateriaalissa yllättävän myöhään. Astevaihtelu opetetaan vasta genetiivin, paikallissijojen ja verbien preesenstaiutuksen jälkeen, vaikka astevaihtelu tyypillisesti ilmenee juuri niissä. Tätä käsittelyjärjestystä tekijä perustelee sillä, että astevaihtelulla ei ole varsinaista ilmaisutehtävää. Kolmannen infinitiivin paikallissijat opetetaan vasta jatkotason ensimmäisessä osassa, koska »sama asia on usein esitettävissä myös ilman niitä».

Hämmästyttäviltä vaikuttavat ne uudistukset, joihin ei näytä olevan mitään painavaa syytä. Verbien taivutustyyppit esitetään suomen kielen oppikirjoissa yleensä neljänä, viitenä tai kuutena päätyyppinä. Ensimmäisen tyypin erottaa infinitiivin tunnuksesta, joka on *-a* tai *-ä*, ja toisen tyypin tun-

nuksesta *-da* tai *-dä*. Kangasniemen teoksessa nämä tyypit on numeroitu täsmälleen päinvastoin. Neljäs tyyppi alaryhmineen sisältää ne taivutustyyppit, jotka tavallisesti on nimetty omiksi tyypeikseen eli tyypeiksi neljä, viisi ja kuusi. Numerointiuudistus ei selvennä tyyppijaottelua, joskaan ei sitä juuri monimutkaistakaan. Verbit, joiden infinitiivin tunnus on *-a* tai *-ä*, kuitenkin puolustavat paikkaansa ensimmäisenä ryhmänä. Ryhmä on verbien lukumäärän perusteella selkeästi *-dal-dä*-päätteisten verbien ryhmää suurempi, vaikka jälkimmäinen ryhmä on nykykielessä edelleen produktiivinen. Imperfektin ja konditionaalin muodostusta voidaan harjoitella *-al-ä*-päätteisillä verbeillä aluksi ilman vokaalinmuutoksiakin, samalla kätevästi yhdessä kolmannen ja viidennen tyypin (tässä kirjasarjassa tyyppi 4b) kanssa. Sen sijaan *-dal-dä*-päätteisten verbien ryhmässä ajaudutaan oitis vokaalinmuutosten pyörteisiin. Oppijan kannalta ikävää on se, että eri oppimateriaalien käyttäminen rinnakkain hankaloituu, jos vakiintuneista jaottelumalleista luovutaan.

Tässä oppimateriaalissa nominin- ja verbintaivutusta hallitsee teemamuotoajatelu. Nomineista on painettava mieleen neljä eri teemamuotoa: yksikön nominatiivi, partitiivi ja genetiivi sekä monikon partitiivi. Näiden osaamiseen perustuu muiden sijamuotojen oppiminen. Esimerkiksi monikon genetiivi ja paikallissijat saadaan monikon partitiivimuodosta, ei siis yksikövartalosta monikon tunnuksen ja sijapäätteen avulla. Tämä tietysti onnistuu, jos on oppinut hyvin monikon partitiivin. Asioiden perusteellisesta käsittelytavasta huolimatta monikon partitiivi ansaitsisi kenties joitakin lisätäsmennyksiä erityisesti kolmi- ja useampitavuisten sanojen osalta. Alkeistason toisessa kirjassa (s. 2) todetaan vain, että niiden monikon partitiivi »voi olla epäsäännöllinen, mutta samanlaiset sanat

taipuvat yleensä samalla tavoin».

Sanan taivutuksen voi tarvittaessa tarkistaa jokaisen osan lopussa olevasta sanastosta. Kirjoissa esiintyneet sanat on ryhmitelty sanaluokittain ja nominit ja verbit lisäksi taivutustyypeittäin. Yksittäisen sanan löytäminen sanastosta voi olla vaikeaa, jos sanaston käyttäjä ei tiedä, mihin sanaluokkaan tai taivutustyyppiin sana kuuluu. Sen sijaan sanaston avulla voi erinomaisesti opiskella samantyyppisten sanojen taivutamista.

Suomen kielen tikapuut sisältää runsaasti harjoituksia. Niiden avulla on mahdollista saavuttaa varsin hyvä ja monipuolinen sanavarasto. Siksi olisikin hyödyllistä, jos kirjan esipuheessa olisi joitakin ohjeita tai viitteitä siitä, miten kielioppia tai sanastoa voisi harjoituttaa opetuksessa tai aktivoitua puhetilanteissa. Paikoin tosin harjoitusten kieli virallisuudessaan kuulostaa hullunkuriselta: *Anteeksi herra, tiedätekö Te, missä yliopisto on?* tai *Tarjoilija: Minä pahoittelen syvästi mutta meillä ei ole jäätelöä.* Kovin kankealta kuulostaa myös kirjojen tarjoama malli siitä, että kysymys tai edeltävä vuoro tulisi toistaa seuraavassa vuorossa: *Puhutteko te suomea? – Kyllä, me puhumme suomea.* tai *Tuo on Alma. Se on apina. – Niin, Alma on apina.*

Erityisesti jatkotason oppikirjoissa on mukana autenttisia tekstejä tai niiden hieman muokattuja versioita. Nämä tekstit ovat kieleltään sujuvia ja sisällöltään hauskoja ja mielenkiintoisia. Oppijan kannalta olisi hyödyllistä, että kirjat tarjoaisivat vieläkin enemmän yhtymäkohtia kielen todellisiin käyttöyhteyksiin. Teoksessa on kylläkin mainintoja rakenteiden ja muotojen käytöstä puhekielessä, ja tuleepa esille tampoerelaisnäkökulmakin: persoonapronomien puhekielisinä variantteina esitellään *mä-* ja *sä-*muotojen lisäksi myös *mää* ja *sää* (*Mää oisin iloinen jos hän tulis*).

Opiskelijoitten ihmetteleviltä kysymyk-

siltä tuskin välttyään tämänkään oppikirjan yhteydessä; opettajaa tarvitaan selittämään vaikeita kielioppisääntöjä. Esimerkiksi partitiivista todetaan (Alkeistaso 1, s. 31): »Partitiivin perusfunktio on ilmaista indefiniittisyyttä.» Lauseen merkitys tuskin selviää oppijalle, varsinkin kun kaikissa esimerkkitapauksissa partitiivi esiintyy lukuosan yhteydessä. Toisinaan kielioppiasia esiintyy jo säännöissä, vaikka sitä ei olisi vielä opetettukaan. Verbaalisubstantiivien yhteydessä on sääntö »Verbin objektista tulee genetiiviattribuutti», vaikka objekti opetetaan vasta myöhemmin (Alkeistaso 2, s. 11). Toisinaan itse sääntö puuttuu, vaikka rakenne esiintyisikin harjoituksissa. Jaollisten ja jaottomien sanojen yhteydessä säännöt käsittelevät vain adjektiivipredikaatiivien sijanvalintaa, mutta ensimmäinen asiaan liittyvä harjoitus sisältää pelkästään substantiivipredikaatiiveja (Alkeistaso 1, s. 90, 92). Sisäpaikallissijoja käsittelevä *kapale* (Alkeistaso 1, s. 54) antaa ymmärtää, että sijat liittyvät tilan sisällä olemiseen tai liikkeeseen sinne tai sieltä pois, mutta esimerkeissä ja harjoituksissa esiintyvät yllättäen lauseet *Hattu on päässä* ja *Ota hattu päästä!* Tarkoituksena lienee herättää oppijan uteliaisuus ja tiedonhalu. Jos poikkeustapauksia kuitenkin esiintyy harjoituksissa usein, on vaarana, että oppija turhautuu, kun annettujen sääntöjen avulla ei ole mahdollista suoriutua harjoituksista.

Monikon partitiivin yhteydessä esimerkkinä on lause *Lapsia leikkii pihalla* (Alkeistaso 2, s. 1). Vaikka partitiivisubjektiin palataan myöhemmin saman kirjan lopussa (s. 91), on vaarana se, että monikon partitiivin opittuaan oppija käyttää sitä subjektina myös muissa kuin eksistentiaalilauseissa, vaikkapa halutessaan ilmaista, että subjekti on epämääräinen tai esiintyy yleismerkityksessään (ks. Hämäläinen 1994: 24–25).

Mainitut kohdat ovat esimerkkejä kir-

▷

jasarjan pienistä epäjohdonmukaisuuksista. Ne eivät kuitenkaan heikennä sitä perusteellista otetta suomen rakenteisiin, joka hallitsee koko oppimateriaalikokonaisuutta. Kirjasarja henkii myös laatijansa vuosien kokemusta ja innostusta opetustyöhön. Suomen kielen tikapuut kulkee samoilla linjoilla edeltäjiensä kanssa pienistä painotus- tai etenemisjärjestyseroista huolimatta. Laajana ja perusteellisena opetuspaketina se löytää varmasti paikkansa erityisesti yliopisto-opetuksessa. Oppijalta Suomen kielen tikapuut vaatii paljon työtä ja ponnistelua, mutta vastaavasti sillä on myös paljon annettavaa. Tällaisten tikapuiden askelmia oppijan on turvallista kiivetä. ■

AULI SOINIO

Suomen kielen laitos,

PL 3 (Fabianinkatu 33),

00014 Helsingin yliopisto

Sähköposti: *auli.soinio@helsinki.fi*

LÄHDE

HÄMÄLÄINEN, EILA 1994: Partitiivia pitkin ja poikin — suomenoppijan partitiiviongelmia. – Minna Suni & Eija Aalto (toim.), Suuntaa suomenopetukseen — tuntumaa tutkimukseen s. 23–36. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

LÄHTÖKOHTANA OPPIJAN ILMAISUTARPEET

Marjukka Kenttälä *Kieli käyttöön. Suomen kielen alkeisoppikirja.* Yliopistopaino, Helsinki. 1998. 268 s. ISBN 951-570-388-3.

Suomen kielen alkeisoppikirjojen sarjaan ilmaantui 1998 uusi tulokas, Marjukka Kenttälän *Kieli käyttöön*, jonka tavoitteena on saada oppija joustavasti ja vähällä teorioinnilla käyttämään suomen kieltä välineenään. Kenttälä on opettanut suomea vieraana kielenä Helsingin yliopiston kielikeskuksessa useita vuosia, ja nyt painettu oppikirja on kokeilussa toimivaksi muotoutunut ja toimivaksi todettu opetuspaketti. Kielikeskuksen materiaalityöryhmä (1991–1994), jonka tehtävänä oli tuottaa ja julkaista suomen kielen ulkomalaisopetukseen sopivaa materiaalia, oli oiva

foorumi aineiston muokkaamiseen yhteistyössä kollegoiden kanssa. Kyseinen oppikirja on toinen painoon ehtinyt osa työryhmän suunnittelemaa oppimateriaalisarjaa.

TASOT OPPIMISEN JAKSOTAJINA

Kieli käyttöön on suunniteltu maahamme työ- tai perhesyistä saapuneiden ulkomaisien kielenkäyttötarpeita silmällä pitäen. Kirja käydään läpi kahdella peruskurssilla (Suomi 1 ja 2), joista kumpikin on 54 oppitunnin mittainen. Näiden kurssien kokonaistuntimäärä vastaa melko hyvin alkeis-